

Kuuluminen ja kuulumattomuus vastaanottokeskuksen äänimaisemassa

Elina Hytönen-Ng ja Nora Tarmio

Suomalaisten vastaanottokeskusten laitosmaisissa oloissa ja jatkuvassa odotuksen tilassa asuu tuhansia turvapaikanhakijoita, joiden osallistumisen mahdollisuudet ympäröivään yhteiskuntaan ovat rajalliset. Tästä huolimatta heidän odotetaan sopeutuvan ja sitoutuvan suomalaisiin arvoihin ja esimerkiksi hiljaisuuden vaalimiseen. Artikkelissamme tutkimme turvapaikkaprosessin ja yhden suomalaisen vastaanottokeskuksen äänimaiseman yhteen kietoutumista. Keskeinen löydös on, että keskuksen asukkaat elävät arkeaan liminaalitulassa kahden rinnakkaisen todellisuuden rajalla ja yhteiskunnan kynnyksellä.

Vastaanottokeskuksissa asuvat turvapaikanhakijat ovat pakolaisia vailla pakolaisstatusta (esim. Kuosma 2016), tulossa jostakin ja matkalla jonnekin. Varmaa heidän elämässään on vain, että oleskelu vastaanottokeskuksessa ei ole pysyvää. Myös laitosten työntekijöille turvapaikanhakijoiden arki näyttäytyy jatkuvana odotuksena. Ihmiset odottavat turvapaikkapäätöksiä toiveikkouden ja toivottomuuden sekä pelon ja turvan rajamailla. Tässä odotuksessa ele-

tään arkea toisinaan jopa vuosia yhdesä muiden turvapaikanhakijoiden kanssa, solmitaan ihmis- ja ystävyysuhteita sekä jaetaan ahtaita tiloja. Näin tehdään mahdollisesti ilman yhteistä kieltä tai kulttuuria. Omat punoksensa kielten ja kulttuurien kudelmaan tuo suomalainen yhteiskunta arvoineen, tapoineen ja odotuksineen. Ne virittävät sen kokemusmaailman kehikon, jossa vastaanottokeskusten arkea eletään. Tämä risteäminen ja punoutuminen havainnollis-

tuu äänimaisemassa, jota asukkaat käyttävät, mutta jota viranomaiset ainakin osin kontrolloivat.

Artikkelissa analysoimamme aineisto koostuu yhden vastaanottokeskuksen äänimaisemasta, ja tutkimme sitä liminaalitulassa käsitteen avulla. Liminaalitulalla viittaamme tässä antropologian klassikkojen Arnold van Gennep (1960) ja Victor Turnerin (2007) perinnettä noudattaen siirtymäriittiin, jossa yksilö siirtyy joko paikasta, tilasta, sosiaali-

sesta asemassa tai ikäryhmästä toiseen. Siirtymien aikana riitteihin osallistuvat ovat liminaalutilassa, jolla on myös fyysinen rakenne. Aineistossamme tällaisia ovat viranomaistoiminnan säätelemät vastaanottokeskukset, joiden sisällä turvapaikanhakijat odottavat turvapaikkahakemustensa käsittelyä ja tätä seuraavaa mahdollista siirtymää osaksi suomalaista yhteiskuntaa.

Olemme kiinnostuneet siitä, minkälaisia asioita äänimaisema paljastaa vastaanottokeskuksen toiminnasta ja arjesta sekä minkälaisia asioita äänimaisema heijastaa suomalaisesta yhteiskunnasta. Tutkijaposition lisäksi suhteemme aineistoon rakentuu myös sen kautta, että me molemmat olemme työskennelleet vastaanottokeskuksessa suomalaisina työntekijöinä. Tutkimme siis lähinnä arkipäivän ääniä työympäristössämme. Työkokemuksemme kertyi syksystä 2015 kesään 2016 yhdestä nyt jo suljetusta Keski-Suomessa toimineesta vastaanottokeskuksesta, jossa olimme jonkin aikaa työparina.

Etnografista liminaalitalan tutkimusta

Tutkimuksemme perustuu omaan työkokemukseemme sekä vastaanottokeskuksessa tekemäämme äänimaisemaan keskittyvään etnografiseen kent-

tätyöhön vuosien 2015 ja 2016 aikana. Kerromme artikkelissamme siis jo ohimenneestä ajasta, tilanteesta, jossa maahan saapui yllättäen suuri määrä turvapaikanhakijoita ja viranomaiset joutuivat vielä hakemaan toimintamallejaan. Kenttätöytemme oli lähinnä osallistuvaa havainnointia, olimmehan vastaanottokeskuksessa ensisijaisesti töissä ja tätä kautta läsnä keskuksen päivittäisessä arjessa. Äänimaisemaan keskittyvässä kenttätöypäiväkirjassa reflektioimme lähes päivittäin kokemuksiamme ja havaintojamme suomalaisia sosiaalipalveluita vastaanottokeskuksessa tuottavina työntekijöinä.

Tutkimuksen tekemiseen kysyttiin lupa vastaanottokeskuksen johtajalta. Asiasta kerrottiin myös muille työntekijöille, ja heitä pyydettiin havainnointimaan äänimaisemaa sekä raportoimaan siitä. Heidän osallistumisensa tutkimukseen jäi kuitenkin vähäiseksi. Keskuksessa asuville turvapaikanhakijoille kerrottiin tutkimuksesta tulkatuissa infotilaisuuksissa. Niihin osallistui kuitenkin vain harva asukas, minkä takia emme pysty kertomaan, kuinka hyvin asukkaat lopulta olivat tietoisia tutkimuksestamme. Muutamat asukkaista innostuivat kirjoittamaan äänimaisemahavainnoistaan, mutta omilla äidinkielillään, persiaksi ja arabiaksi. Näitä kirjoituksia emme ikävä kyllä ole voineet käyttää ar-

tikkelimme aineistona, sillä niiden kääntämiseen ei ole ollut rahoitusta.

Tutkimuksemme keskeinen käsite on liminaalitala. Sen esitteli ensimmäisenä antropologi Arnold van Gennep (1960) klassikoksi muodostuneessa ja jo vuonna 1906 julkaistussa teoksessaan *The Rites of Passage*. Gennep määritteli siirtymäriitin Turnerin (2007, 106) tulkinnan mukaan ”rituaaleiksi, jotka liittyvät jokaiseen paikassa, tilassa, sosiaalisessa asemassa ja iässä tapahtuvaan muutokseen”. Siirtymäriitti sisältää kolme vaihetta, esiliminaalin (*preliminal*), liminaalin (*liminal*) ja jälkiliminaalin (*postliminal*) (Gennep 1960, 21).

Esiliminaali vaihe kuvaa aiemmasta maailmasta erottautumista, liminaalilla vaiheella kuvataan rituaalin aikaiselta välitalaa, ja jälkiliminaalissa vaiheessa liitytään rituaalin jälkeiseen uuteen maailmaan. (Eml.) Liminaalitalassa ihminen siis siirtyy yhdestä sosiaalisesta tilasta toiseen, mutta hän ei ole osa kumpaakaan ennen kuin siirtymä jälkiliminaaliin tilaan on tapahtunut. Liminaalitala rakentuu aina myös fyysisissä tiloissa, tekemässämme tutkimuksessa vastaanottokeskuksen rakennuksissa, huonejärjestyksissä ja muissa keskuksen tiloissa, joissa toimimisen mahdollisuuksia viranomaismääräykset osin sanelevat.

Tutkijoina astuimme sisälle tähän luotuun todellisuuteen, jonka asukkaat,

turvapaikanhakijat, olivat alussa liminaalitulitilassa asuvia henkilöitä. He eivät olleet aidosti osana suomalaista yhteiskuntaa vaan odottivat – ja osa odottaa edelleen – joko käännytyspäätöstä tai oleskelulupaa. Käännytyspäätöksen saaneet siirtyvät takaisin lähtömaansa yhteiskuntaan, oleskeluluvan saaneet puolestaan siirtyvät osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Osa käännytyspäätöksen saaneista on tosin saattanut jäädä Suomeen paperittomina, vailla laillista oleskeluoikeutta.

Toinen keskeinen käsite tutkimussessamme on äänimaisema. Äänimaisematutkimuksessa analysoidaan äänen ja kuulijan tai äänen ja yhteisön välistä suhdetta. Musiikintutkija Heikki Uimosen (2013, 239, 241) mukaan äänimaisema muodostuu siitä, miten ympäristössä olevia ääniä merkityksellistetään kulttuurisesti. Mikään ääni ei itsessään ole hyvä tai paha, vaan kuulijat liittävät siihen erilaisia merkityksiä ja nimeävät niitä esimerkiksi termeillä ”melu”, ”hälinä” tai ”saaste”.

Äänimaisemaa tutkittaessa yksi keskeisistä kiinnostuksen kohteista on äänimaisemaa tulkitsevan ja tuottavan yksilön suhde siihen akustiseen yhteisöön, johon hän tuntee kuuluvansa tai jonka ulkopuoliseksi itsensä asettaa. Tässä artikkelissa tarkastelemme äänimaisemaa sitä tulkitsevina tutkijoina. Meillä on tutkimuksessa siis ainakin kolme roolia:

vastaanottokeskuksen yhteisön jäsenen, vastaanottokeskuksen yhteisön ulkojäsenen ja tutkijan rooli.

Vastaanottokeskuksen työntekijöinä jaoimme vastaanottokeskuksen akustisen yhteisön muiden keskuksessa oleilevien kanssa, mutta samalla olimme tuon yhteisön ulkopuolella osana suomalaista yhteiskuntaa. Olimme vastaanottokeskuksen tiloissa suomalaisina, suomalaisen yhteiskunnan äänimaisemaan sekä sen rajoihin tottuneina. Kolmas kerrostuma on tutkijan rooli. Analyysissamme emme edes pyri otamaan kantaa siihen, miten toiset työntekijäryhmät tai asukkaat ovat äänimaiseman kokeneet. Tämä on tuttu etnografisen tutkimuksen piirre, samoin on tavallista, että tuloksia ei voi yleistää samaan tapaan kuin esimerkiksi tilastollisen tutkimuksen piirissä tehdään. Rooimme sekä osallisina että ulkopuolisina työntekijöinä sekä tutkijoina kerrytti kuitenkin rikkaan aineiston, ja sen tarkempi analyysi paljastaa väistämättä jotakin myös suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen arvoista.

Erilaiset akustiset yhteisöt ovat keskeisessä roolissa, kun määritellään niitä ääniä ja äänenkäytön tapoja, jotka koetaan epäsoviviksi. Yhteisö on myös se toimija, joka ”hakee keinot, joilla se tarvittaessa nämä äänet toiminnallisesti vaimentaa” (Uimonen 2016, 15). Arki-

nen esimerkki äänimaisemasta ja siihen liittyvästä rajankäynnistä ovat äänelliset naapurisuhteet muun muassa kerrostaloissa (Kytö 2010; 2013; 2016).

Yksi äänimaiseman tutkimisen peruseräpäätteistä on, että ääntä tulee tarkastella siinä kontekstissa, jossa sitä käytetään (Feld & Brenneis 2004). Äänet heijastavat ympäröivää yhteiskuntaa ja sen muutoksia (Uimonen 2013, 246). Äänimaisemaa voidaan analysoida myös yhteisvaurauden näkökulmasta (Venäläinen 2016). Tällöin äänimaisema ja esimerkiksi hiljaisuus ymmärretään yhteisenä omaisuutena, johon kaikilla on oikeus. Yhteisvaurauden ajatuksen kiteytyvät usein myös monet ääniin liittyvät kipupisteet, kun useat toimijat käyttävät äänimaisemaa yhtä aikaa eri tarkoituksiin ja erilaisin motiivein (Venäläinen 2016, 39).

Aineistostamme jäivät puuttumaan turvapaikanhakijoiden omat kokemukset vastaanottokeskuksen äänimaisemasta, mutta he ovat tästä huolimatta keskeisiä tutkimuksellemme. He määrittelevät ja käyttävät vastaanottokeskuksen sisäpuolisia asumistiloja. He siis luovat ja elävät sitä äänimaisemaa, jota tutkimme. Pakolaisista, turvapaikanhakijoista, vastaanottokeskuksista ja maahanmuuttajista on kirjoitettu vuosien varrella suhteellisen paljon (esim. Parekh 2017). Lähi-idän kriisiin ja siitä

johtuvaan maahanmuuttoon keskittyviä tutkimuksia on tarjolla jo kattavasti, ja maahanmuuttajaryhmistä erityisesti irakilaisiin keskittyviä tutkimuksia löytyy kohtalaisesti (esim. Margesson, Bruno & Sharp 2010). Suomalaisia vastaanottokeskuksia tarkastelevien tutkimusten kohteena ovat usein olleet kuitenkin yksin tulleet nuoret ja lapset (esim. Kauko 2015; Lähteenmäki 2013). Suomalaisien vastaanottokeskusten äänimaisemaan keskittyviä tutkimuksia ei tietoomme ole tullut.

Vastaanottokeskus arjen ympäristönä

Lähi-idän levottomuudet olivat jatkuneet jo kauan ennen kuin niitä pakoon lähteneet turvapaikanhakijat päätyivät suurina joukkoina Eurooppaan. 1990-luvun alun Irakin sota ja siinä Yhdysvaltojen väliintulo on vielä monien muistissa, vaikka alueen aiemmat kahakat ovat jo jääneet monilta unholaan. Vuosituhannen alussa, vuonna 2003, Irakin epävakaita oloja oli lähtenyt pakoon jo arviolta kaksi miljoonaa ihmistä Jordaniaan, Syyriaan tai muihin lähivaltioihin (Margesson, Bruno & Sharp 2010). Eurooppaan turvapaikanhakijoita alkoi saapua muutamia vuosia tämän jälkeen, ja irakilaisia turvapaikanhakijoita oli Ruotsin vastaanottokeskuksissa jo vuonna 2007

(Koponen 2007). Suomessa valtamedioihin lukeutuva *Helsingin Sanomat* alkoi nostaa aihetta esiin vasta 2014 (Hanula 2014). Tuolloin pakolaisten ensimmäisiä kohdemaita oli Italia, ja tšekäläisissä kirjoituksissa lisääntyvän pakolaisvirran muodostamien ongelmien ei nähty yltävän Suomeen asti.

Suomeen suuremmat määrät turvapaikanhakijoita saapuivat vasta kesällä ja syksyllä 2015. Kymmenille tuhansille turvapaikanhakijoille oli yhtäkkiä järjestettävä lain mukaiset vastaanottokeskuspalvelut, mikä tarkoittaa käytännössä majoitusta, vastaanottorahaa sekä välttämättömiä sosiaali- ja terveystalvituksia. Ihmisiä majoitettiin nopealla aikataululla vastaanotto- ja hätämajoituskeskuksiin. Puhuttiin poikkeustilasta, joka on jatkunut ainakin tämän tekstin kirjoittamisen ajankohtaan asti: suomalaisissa vastaanottokeskuksissa asuu yhä keväällä 2018 tuhansia turvapaikanhakijoita, joiden koti on jo usean vuoden ajan ollut rakennettuna tämän poikkeustilan alle.

Tarkastelemamme vastaanottokeskus sijaitsi kaupungin keskustan ulkopuolella lähiössä metsän laidalla. Keskus oli rakennettu kahteen erilliseen rakennukseen, jotka olivat aiemmin toimineet sairaalan toimitiloina. Rakennukset olivat olleet jo jonkin aikaa tyhjiin sairaanhoitopiirin uudelleenjärjestelyiden seurauksena, minkä takia niihin saa-

tiin nopeasti järjestettyä majoitustiloja. Sairaala koostui useammasta osastosta, joista vastaanottokeskustoiminnassa oli käytössä kolme. Enimmillään osastoille oli majoitettuna noin 300 asukasta, jotka olivat pääasiassa yksintulleita aikuisia miehiä. Pikkulapsiperheet ja yksin tulleet naiset sijoitettiin muualle. Keskuksessa olleet muutamat naiset olivat tulleet maahan useimmiten aviomies- tensä tai muiden lähisukulaisten kanssa. Asukkaat olivat pääasiassa Keski-Euroopan kautta tulleita irakilaisia ja afgaan- neja. Mukana oli myös muutama syyrialainen ja yksittäisiä eri Afrikan valtioista tulleita ihmisiä. Asukkaita ei ryhmitelty eri osastoihin alkuperänsä perusteella, sillä tämän tyyppistä erotelua ei nähty suomalaisessa yhteiskunnassa tarpeelliseksi. Keskuksessa pyrittiin korostamaan monikulttuurista yhteisöllisyyttä ja tasa-arvoisuutta asukkaiden taustoit- ta riippumatta.

Sairaalan fyysiset tilat olivat hyvin laitosmaiset ja kääntyivät lopulta majoitustiloiksi varsin hankalasti. Yleisten tilojen seinät olivat alkuaikoina paljaat, ja myöhemminkin niillä oli vain lähinnä suomen kielen opiskeluun liittyvää materiaalia. Huoneisiin johtavat käytävät olivat sekä pitkiä että kaikkuvia ja asukkaiden huoneet pieniä. Oleskelu oli mahdollista yleisissä tiloissa, mutta niissä järjestettiin myös ruokailu ja opetus. Aivan

toiminnan alussa asukkaille tuotiin ruoka ulkopuoliselta palveluntarjoajalta ja se tarjottiin vain tiettyinä aikoina. Myöhemmin siirryttiin keittiötilojen yhteisölliseen käyttöön, jolloin asukkaat itse tekivät ruokansa varaaminaan aikoina. Yleisten tilojen käyttö painottui pääasiallisesti iltaan, ja kesälle 2016 sattuneen ramadan-paaston aikana päivät olivat hiljaisia. Oleskeluun, opiskeluun sekä ruokailuun tarkoitettujen yleisten tilojen ja käytävien voidaankin nähdä toimineen keskuksessa eräänlaisena ”puskurina” yleisten tilojen ja yksityisten asuinhuoneiden välillä (Kytö 2010, 41). Jaetut julkiset oleskelutilat ja käytävät olivat tiloja, jotka asukkaat jakoivat niin työntekijöiden kuin muiden asukkaidenkin kanssa.

Vastaanottokeskuksen äänimaisemaa ja arkea liminaalitulassa

Ensimmäisiä työntekijöinä tekemiämme havaintoja vastaanottokeskuksen äänimaisemasta olivat tilojen äänekkyys sekä vähäisistä huonekaluista ja laitospaisesta rakenteesta johtuva kaikuisuus. Usein tilojen rajallisuudesta johtunut melun taso häiritsi työnte-koä. Samalla, kun me työskentelimme tiloissa, käyttivät toiset samoja tiloja vapaa-aikansa viettämiseen. Asukkailla ei juuri ollut omaa asuintilaa, huoneet oli-

vat pienet, ja ne piti jakaa toisten asukkaiden kanssa. Asukkailta puuttui myös täysin yksityinen tila: yhdelläkään heistä ei ollut omaa asuntoa, johon henkilöstöllä ei olisi ollut avaimia. Vanhan psykiatrisen sairaalan fyysiset tilat eivät siis taipuneet ei-laitosmaiseen asumiskäyttöön kovin hyvin.

Kuten edellisessä alaluvussa totesimme, äänimaisema heijastelee yhteiskuntaamme ja sen sisäisiä muutoksia. Tämä kävi hyvin selväksi, kun tutkijoina sukelsimme vastaanottokeskuksen äänimaisemaan. Havainnoistamme nousi nopeasti esiin sekä asukkaiden että työntekijöiden tarve kontrolliin, rajojen rakentamiseen sekä pääsyn rajoittamiseen.

Osastojen välillä oli huomattavia eroja äänimaisemissa ja melun tasossa, mikä näkyi myös alkuaikojen kenttätyöpäiväkirjamerkinnoissa: ”Yksi osasto oli äänimaisemaltaan huomattavasti muita äänekkäämpi niin että muille osastoille meno tuntui suorastaan hiljaiselta” (KPK 25.10.2015). Myöhemmin samainen osastojen välinen raja näkyi äänimaiseman lisäksi muussa käytöksessä, mikä oli kirjautunut myös kenttätyöpäiväkirjaan.

Kahden osaston välillä on palo-ovi. Tämä ovi toimii suurena mentaalisenä rajana, jonka ylitse toisen osaston asukkaat eivät halua kulkea. Tä-

tä oven takana olevaa osastoa pidetään jotenkin (...) levottomana. Sen takia rajaa ei haluta ylittää. Tämä näkyy hyvin konkreettisissa asioissa (...) (KPK 4.11.2015.)

Uskonnolliset käytänteet paljastivat nopeasti keskuksessa risteävät kulttuurit. Samaan aikaan, kun me käytimme tiloja työn tekemiseen, käyttivät asukkaat tiloja uskontonsa harjoittamiseen. Maallistuneina suomalaisina työnte- kijöinä kiinnitimme huomiota esimerkiksi siihen, että yksittäinen asukas saattoi kuunnella rukouksutsua ja osallistua rukoushetkeen yleisissä tiloissa puhelimensa välityksellä toisten asukkaiden vielä nukkuessa. Kovin montaa kertaa näin ei läsnä ollessamme tapahtunut, mutta se, että kiinnitimme asiaan huomiota, kertoo suomalaisen arvomaailman maallistumisesta. Asukkaan kannalta häiritsimme hänen yksityisyytään. Julkinen tila tarjosi hänelle paikan uskonnon harjoittamiseen, mutta me työntekijöinä häiritsimme häntä tilan läpi kulkiessamme.

Alkuaikoina havainnoissamme korostui avainten ja lukkojen rapinan hallitsevuus: ”Tämän päivän äänimaisemassa oli (...) lukkojen napsah- telua ja ulko-ovien pauketta.” (KPK 20.10.2015). Ovet olivat lukossa, niitä piti avalla jatkuvasti, ja painava jou-

sitettu ulko-ovi paukahteli siitä kuljettaessa, koska ovipumpun jousitus oli rikki. Lukkojen rapina kertoi myös siitä, että asukkaat lukitsivat huoneidensa ovet silloin, kun he itse poistuivat huoneistaan. Säännöt kielsivät antamasta avaimia asukkaille itselleen, minkä vuoksi työntekijät avasivat ovet asukkaille heidän palatessaan. Jatkuva lukkojen rapina heijasteli tilojen aiempaa käyttötarkoitusta sairaalana. Kaikki tilat olivat lukittavissa. Ohjeistuksen mukaisesti myös ulko-ovia pidettiin lukossa. Se, ettei asukkailla ollut mahdollisuutta avata ovia itsenäisesti, korosti osaltaan sitä, että asukkaat eivät hallinneet käyttämiään tiloja.

Lukitsemiskäytännöllä kontrolloitiin asukkaiden kulkemista ja pääsyä eri tiloihin. Lukitsemiseen liittyi ajatus siitä, että jotain tai jokin suljetaan pois. Tiettyjä tiloja suljettiin pois käytöstä, tai vastavuoroisesti jotakin suljettiin ulos. Asukas voi lukita itsensä huoneeseensa, mutta henkilökunta saattoi kuitenkin aina tarvittaessa päästä sisälle. Avaimen rapina kertoi siitä, että avainta käyttävällä henkilöllä oli oikeus tiloihin. Lukitsemisen käytännöt ja avainten hallussapito synnytti keskuksen sisälle tahaton tai tahallista hierarkiaa työntekijöiden ja asukkaiden välille.

Ulko-oveen liittyvä pamaus aiheutui siitä, että oven pumppu oli rikki ja lukon

kieli oli jätetty tahallisesti auki niin, ettei lukko laukeaisi. Työntekijöitä oli ohjeistettu pitämään myös ulko-ovet lukossa. Tämän tarkoitus ei ollut niinkään pitää asukkaita sisällä rakennuksessa vaan turvallisuussyistä haluttiin sulkea 'ei-toivotut' ihmiset tai ryhmittymät keskuksen ulkopuolelle. Ulko-ovien lukitsemiseen liittyi siis osaltaan työntekijöiden huoli ulkopuolisten henkilöiden keskukselle mahdollisesti luomasta uhasta.

Työntekijät eivät luoneet tunnelmaa asukkaiden kontrolloinnista tahallisesti, mutta vanhan sairaalan fyysiset tilat ja niihin liittyvät tekijät eivät edesauttaneet avoimuutta. Tämä heijastui äänimaisemaan esimerkiksi erilaisten hälytysäänten muodossa. Sairaalan valvontaan tarkoitettut äänet kuuluivat edelleen vastaanottokeskuksessa, vaikka niiden alkuperäinen tarve oli poistunut. Esimerkiksi rakennuksen ulko-oven auki jättäminen aiheutti 'valvomossa' pitkän korkeataajuaisen hälytysäänen. Työntekijät oppivat vaimentamaan tämän äänen nopeasti, sillä äänen pidempiaikainen kuuntelu raastoi hermoja. Hälytystoimintoa ei voinut kääntää kokonaan pois, vaan se täytyi tehdä joka kerta manuaalisesti.

Toinen hälytysääni, joka keskuksessa kuultiin, oli palohälytys. Työntekijät liittivät sireenin ääneen nopeasti tietynlaisen toiminnan tarpeen, käytännössä sen, että kaikkien oli siirryttävä mahdol-

lisimman nopeasti ulos, mutta itse toiminta toteutui harvoin. Vaikka työntekijät pyrkivät toimimaan, asukkaat pysyivät passiivisina. Hälytyksiä oli suhteellisen usein, ja niiden syynä oli yleensä tupakointi sisätiloissa. Itse sireenin soimisen lisäksi nämä hälytykset toivat äänimaisemaan mukaan paikalle saapuvien pelastuslaitoksen ajoneuvojen sireenien ulvonnan. Hälytyksestä lähti aina automaattisesti ilmoitus palolaitokselle, ja sitä ei voitu vastaanottokeskuksen puolelta kääntää pois. Palolaitoksella oli aina velvollisuus tulla tarkastamaan, onko hälytyksen takana todellinen tulipalo ja turvallisuusuhka. Hälytys aktivoi siis laajemman keskuksen ulkopuolelle ulottuneen viranomaisverkoston. Vastaanottokeskuksen äänimaisema oli näin ollen osittain myös työntekijöiden kontrollin ulkopuolella.

Äänet ja musiikki vastaanottokeskuksessa

Vastaanottokeskuksen käytävillä kuului ensimmäisten kuukausien aikana vain vähän musiikkia, mutta oma taustamme sai meidät kiinnittämään siihen erityistä huomiota. Musiikki toi myös äänimaisemaan mielenkiintoista vaihtelua. Alkuaikoina haettiin yhteisen oleskelun rajoja, ja käytävillä saattoi ajoittain kuulla asukkaiden lähtömaiden musiikkia,

mutta kenttätyöpäiväkirjan sivuille on tallentunut yksittäisiä merkintöjä myös länsimaisesta populaarimusiikista. Ensimmäinen merkintä länsimaisesta populaarimusiikista vastaanottokeskuksen äänimaisemassa on jo ensimmäisten viikkojen ajalta, kenttätyöpäiväkirjaan on tallentunut merkintä yhdestä Taylor Swiftin kappaleesta (KPK 20.10.2015).

Länsimainen populaarimusiikki oli vastaanottokeskuksen äänimaisemassa kuitenkin enemmän poikkeus kuin sääntö. Kuulimme käytävillä enemmän asukkaiden lähtömaiden musiikkia. Tämä oli yksi asukkaiden tapa, jolla he kenties varasivat omaa tilaa ja ilmoittivat omasta läsnäolostaan, minkä lisäksi oman lähtömaan musiikki loi myös tuttuuden ja turvallisuuden tunnetta itselle vieraassa ympäristössä.

Oleskelun pitkittyessä musiikin kuuntelu jaetuissa tiloissa hävisi äänimaisemasta, sillä asukkaat alkoivat kuunnella musiikkia nappikuulokkeilla, jotka estivät musiikin kuulumisen muille. Syitä tähän voimme vain arvailla. Oliko syynä se, että asukkaat halusivat sulkeutumisen kautta luoda oman henkilökohtaisen äänimaisemansa, jota muut eivät voineet jakaa? Vai olivatko asukkaat heränneet huomaamaan toisten mahdolliset tarpeet hiljaisuuteen? Tutkijan näkökulmasta on helppo ajatella, että asukkaat rakensivat itselleen mentaalista tilaa

sulkemalla muut asukkaat kuunneltavan musiikin ulkopuolelle. Asukkaat siis sulkevat tiettyjä äänimaisemaan liittyviä tekijöitä, eli poistivat ympäristöstään tiettyjä asioita, kuten epätoivottua melua tai keskusteluja (DeNora 2013; Goffman 1961; Hytönen-Ng & Ng 2018).

Merkkejä sopeutumisesta tai 'sulautumisesta' vastaanottavan maan musiikkikulttuuriin kuului käytävillä harvoin. Ensimmäinen kerta, kun kuulimme yksittäisen asukkaan kuuntelevan suomalaista musiikkia, oli vasta lähes puoli vuotta keskuksen perustamisen jälkeen, vuoden 2016 vaihteessa. Asukas kuunteli ulkona rakennusten väliä kulkiessaan jotakin Antti Tuiskun kappaletta. Tuiskun tuotantoa paremmin tuntematta emme tunnistanee kappaletta, mutta asukas – nuori mies – kuunteli kappaletta innokkaasti, ja pystyi toistamaan kappaaleesta jopa joitakin suomenkielisiä sanoja. Asukkaan puheiden perusteella hän kiinnittyi lähinnä musiikin genreen.

Ajatus yksityisestä tilasta asettui vastaanottokeskuksen äänimaiseman puitteissa usein kyseenalaiseksi. Jo edellä rukouksen yhteydessä esille nousi esiin asukkaiden yksityisyyden tarve. Tämä korostui myös työntekijöiden keskusteluissa, joissa he mielsivät vastaanottokeskuksen asukkaiden kodiksi. Työntekijät olivat sitä mieltä, että asukkailla oli lupa luoda kotiaan myös äänellisesti ha-

luamallaan tavalla (DeNora 2013). Ajatus kodista kuvastuu sekä jo mainitussa ulko-ovien lukitsemisessa että keskusteluissa kotirauhan rikkomisesta, teemasta, joka nousi esille ulkopuolisten ihmisten vierailujen yhteydessä.

Kotirauha ja yksityisyyden suoja ovat punoutuneet tiiviisti toisiinsa. Filosofin Juha Räikkä (2007, 114–115) toteaa yksityisyyden muistuttavan varallisuutta: se on hyödyke, joka on jakautunut epäoikeudenmukaisesti yksilöiden välillä. Kytö (2010, 46–47) mainitsee tämän epäoikeudenmukaisuuden ilmenevän usein juuri siinä, kuinka vapaasti yksilö saa ja voi hallita omaa yksityistä tilaansa. Oikeuden kotirauhaan ajatellaan kuuluvan kaikille Suomessa asuville, mutta laitospaikoissa tämä ei aina toteudu. Vastaanottokeskuksessa työntekijät puhuivat kotirauhasta, mutta sen soveltaminen äänellisen vuorovaikutuksen suhteen jäi rajalliseksi niin asukkaiden kuin asukkaiden ja työntekijöiden välisen kanssakäymisenkin osalta. Asukkaiden kotirauhaa saatiin turvattua parhaiten suhteessa keskuksen ulkopuolelta tuleviin toimijoihin.

Äänimaiseman hiljentyminen ja melu

Muutamia kuukausia vastaanottokeskuksen perustamisen jälkeen keskuksen äänimaisema muuttui hiljaisemmaksi ja

passiivisemmaksi. Tähän vaikutti osaltaan joulukuulle 2015 ja tammi-helmikuulle 2016 sattunut kotiinpaluupäätösten suma ja vapaaehtoisien paluun järjestelyiden takkuilu. Keskuksen arki käytävillä hiljensi. Odotettiin joko turva- paikkapuhutteluun pääsemistä tai kotimaahan palaamisen järjestelyitä. Monen asukkaan matka vastaanottokeskuksesta takaisin kotimaahan saattoi kestää kauemmin kuin matka keskukseen.

Vastaanottokeskuksen äänimaisen hiljeneminen tutkijoiden korvissa saattoi johtua myös siitä, että työntekijöinä totuimme joihinkin ääniin emmekä enää kiinnittäneet niihin huomiota. Niistä tuli taustan kohinaa, jonka saattoi ohittaa. Ääniin alkoi kiinnittää huomiota vasta silloin, kun äänimaiseen tuli jotakin totutusta poikkeavaa, kuten korkokenkien kopinaa. Kun poikkeavan äänen aiheuttaja oli todettu ja asiaan tarvittaessa puututtu, voitiin äänen lähde taas ohittaa.

Kytö (2016, 53) on todennut, että ”kun naapurin toiminnasta johtuva ääni aiheuttaa häiriötä, kyseessä on kokemus asumisen äänimaisen kulttuuristen odotusten rikkoutumisesta”. Henkisesti kuormittavassa tilanteessa äänimaisen jakaminen naapurin kanssa voi olla liikaa. Tämän havaitsimme myös vastaanottokeskuksessa. Monen asukkaan odotukset oman asuintilan äänimai-

semasta eivät vastanneet todellisuutta, ja asukkaiden odotukset poikkesivat toisistaan, mikä tuotti ajoittain vaikeita tilanteita. Myös fyysisen tilan ja kaminen muiden kanssa aiheutti ongelmia. Psykkisesti oireileville tai uniongelmistä kärsiville asukkaille oli varattu erillinen huone, jota työntekijät kutsuivat ’hiljaiseksi huoneeksi’. Se sijaitsi hieinan erillään käytävällä, jossa työntekijät pyrkivät minimoimaan yöllistä kulkeamista. Jotkut asukkaat saivat viettää sielä muutaman yön yksin, jos nukkuminen kolmen tai neljän hengen huoneessa tuotti ongelmia. Tilaa ei tarvinnut jakaa muiden kanssa, ja myös ulkoapäin tulevia äänilähteitä rajoitettiin.

Hiljaisuuden teema korostuu aineistossamme myös toisesta näkökulmasta. Vastaanottokeskuksen työntekijät pyrkivät totuttamaan asukkaita siihen, että öisin keskuksessa vallitsi hiljaisuus, jonka oli tarkoitus alkaa viimeistään kello 23.00. Tällä pyrittiin takaamaan asukkaille yörauha ja myös totuttamaan heidät suomalaiselle yhteiskunnalle tyypilliseen menettelytapaan. Suomalaisen hiljaisuuden arvostaminen pyrittiin esittelemään asukkaille varhaisessa vaiheessa, ja samalla heille opetettiin ympäröivän yhteiskunnan arvoja ja kipupisteitä. Äänimaisemaa yhteisvaurautena analysoinut kulttuurintutkija Juhana Venäläinen (2016, 36) on todennut, että ”ylei-

sin tapa ymmärtää äänimaisemien arvo on puolustaa niiden hiljaisuutta”. Jotkut suomalaisen kulttuurin ulkopuolelta tulleet vastaanottokeskuksen asukkaat olivat tottuneet toisenlaisiin tapoihin, ja heidän yökainen elämisenä koettiin toisinaan meluna. Tämä tuli herkästi tulkittua suomalaisiin tapoihin kohdistuneena uhkana. Työntekijät pyrkivät kertomaan asukkaille, että äänitasoa pitää hillitä ainakin öiseen aikaan, ja hiljaisuuden kautta asukkaita totutettiin suomalaisen yhteiskunnan perinteiseen uni- ja valverytmiin. Tähän liittyi myös päiväjärjestys: infotilaisuuksia ja suomen kielen tunteja pyrittiin järjestämään jo kello yhdeksältä aamulla.

Venäläinen (2016, 39–40) on todennut, että hiljaisuudesta on tullut uhanalainen laji, joka tarvitsee suojelua selviytyäkseen. Äänimaisen säilyttämisestä ja sen monimuotoisuudesta huolehtimisesta on tullut yhteinen asia ja velvollisuus. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna taloyhtiöiden yörauha on jokaisen yksilön velvollisuus, mutta se on myös yhteiskunnan vastuulla. Jokaiselle suomalaisen yhteiskuntaan saapuvalle ja siihen kotoutuvalle halutaan opettaa yhteiskunnassa vallitsevia sääntöjä ja arvoja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Osa työtämme olikin infotilaisuuksien pitäminen suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista sekä yh-

teiskunnassamme vallitsevista arvoista. Usein joko työntekijät tai asukkaat aloitivat keskustelun suomalaisten suhteesta hiljaisuuteen sekä tarpeesta yksityisyyden rakentamiseen ja vaalimiseen. Näissä yhteyksissä puhuttiin myös toisten tilan kunnioittamisesta.

Hiljaisuuden vastakohtana pidetään usein melua, ja se taas ymmärretään yleisesti ei-toivottuina ääнинä. Uimonen on verrannut melua antropologi Mary Douglasin (2000) määritelmään liasta ja siitä, että lika on väärässä paikassa olevaa ainetta. Melu voidaan ymmärtää väärässä paikassa tai väärään aikaan kuultavana äänenä (Uimonen 2006, 55–56).

Turvapaikanhakijat asettuvat äänellisesti liminaaliseen tilaan, vastaanotto-keskukseen, jossa he ovat normaalin yhteiskunnan ulkopuolella tai rajalla. Heitä ei kuulla keskuksen ulkopuolella. Asukkaat eivät itse ole valinneet tilaansa, vaan suomalaiset viranomaiset ovat määritelleet ja osoittaneet sen. Asukkaat voivat määritellä äänellisesti tilaansa keskuksessa viranomaisten asettamien raamien sisällä. Heidän äänellinen kuuluvuutensa tai näkyvyytensä on keskuksen ulkopuolella vain ajoittaista.

Viranomaisten määritelmää seuraavien turvapaikanhakijat nähdään silloin tällöin suomalaisessa keskustelussa väärässä paikassa oleviksi henkilöiksi, jotka rinnastuvat meluun tässä hiljaisuut-

ta korostavassa yhteisössä. Herkästi esitetään, että heidän tapansa täytyy poistaa tai vaimentaa, eli heidät täytyy opettaa suomalaisen yhteiskunnan säännöille ennen kuin heitä voidaan kuulla. Tämän normiston mukaan heitä pyritään vastaanottokeskuksessa myös ohjaamaan. Työntekijät käyttävät paljon aikaa ja vaivaa ohjeistaessaan turvapaikanhakijoita tunnistamaan suomalaisen kulttuurin äänimaisemallisia odotuksia ja vastaamaan niihin. Vastaanottokeskuksessa työntekijät sekä vaalivat hiljaisuutta että valmistavat asukkaita siihen. Ympäriöivän yhteiskunnan arvojen opettamisen ajatellaan valmistavan turvapaikanhakijoiden sopeutumista yhteiskuntaan ja helpottavan siirtymää.

Uimonen on todennut:

Kuuluminen johonkin ei ole yksinomaan yksilöllinen valinta, vaan sillä on kulttuuriset ja yhteiskunnalliset rajansa. Kun näitä rajoja määritellään, tehdään kuulumisen politiikkaa. Samassa yhteydessä asetetaan rajoja sille, ketkä kuuluvat 'meihin' ja ketkä kuuluvat 'heihin'. (Uimonen 2016, 17–18.)

Kuulumista opetetaan ja määritellään juuri arvojen opettamisen kautta. Samalla, kun turvapaikanhakijoille kerrotaan esimerkiksi yörauhasta ja hiljaisuus-

desta, heille kerrotaan myös osallisuudesta ja osattomuudesta, meistä ja heistä. Toisin sanoen viranomaiset määrittelevät turvapaikanhakijoiden kuulumisen mahdollisuuksia ja luovat samalla jakoa meihin ja heihin.

Lopuksi: kuuluminen ja kuulumattomuus äänimaisemassa

Vastaanottokeskuksen sekä turvapaikkaprosessin rakenteet, puitteet ja säännöt korostavat osaltaan kokemusta liminaalitalasta. Keskuksessa asuvat turvapaikanhakijat elävät tarkastelumme valossa arkeaan liminaalitalassa, jonka rakenteita määrittelevät viranomaiset. Esimerkiksi poliisi, Maahanmuuttovirasto ja sosiaalitoimi säätelevät turvapaikanhakijoille tarjottavia palveluita sekä heidän mahdollisuuksiaan osallistua ympäröivän yhteiskunnan toimintaan.

Jo vastaanottokeskuksessa oleskelun aikana vastaanottokeskuksen työntekijät antavat turvapaikanhakijoille viitteitä siirtymästä opettamalla yhteiskunnan pelisääntöjä. Tulevaan siirtymään viitataan muun muassa opettamalla siirtymän jälkeen tarvittavia taitoja ja arvoja. Opettamalla turvapaikanhakijoille esimerkiksi suomalaisia hiljaisuuskäytänteitä vastaanottokeskuksen työntekijät ja samalla yhteiskuntamme pyrkii ylläpitämään tärkeäksi kokemiaan arvoja ja

kitkemään häiritseväksi koettua melua. Vastaanottokeskusta ympäröivä yhteiskunta heijastuu siis keskuksen sisällä siinä, kuinka asukkaita pyritään ohjaamaan suomalaisen äänimaiseman ylläpitäjiksi.

Turvapaikanhakijoiden ja heidän osallisuutensa tutkiminen nostaa korostetusti esiin kuulumisen politiikan, oli kyse sitten osallisuudesta yhteiskuntaan tai tuotettuun äänimaisemaan. Kuuluminen sekä se, miten kuulumisen politiikkaa rakennetaan, ilmenee ympäristön äänissä. Viranomaiset sekä vastaanottokeskuksen työntekijät luovat tätä kuulumisen politiikka niin toiminnan kontrolloinnin kuin äänenkäyttöön liittyvien tekijöidenkin avulla.

Kaikilta yhteiskunnan osallisilta voidaan vaatia vankkaa sitoutumista tiettyihin yhteisössä vallitseviin paikoin kirjoittamattomiinkin sääntöihin. Näitä ovat esimerkiksi yörauhan noudattaminen ja henkilökohtaisen tilan antamisen kulttuurisesta taustasta riippumatta. Mutta kuulumiseen liittyy kiinteästi ajatus myös siitä, että yksilöllä on oikeus tulla kuuluvaksi ja kuulluksi kulttuurisesta taustasta riippumatta – tai sen takia.

LÄHTEET

DeNora, Tia. 2013. *Music Asylums: Wellbeing Through Music in Everyday Life*. Ashgate.

Douglas, Mary. 2000. *Puhtaus ja vaara. Rituaalinen rajanvedon analyysi*. Suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.

Feld, Steven & Brenneis, Donald. 2004. "Doing Anthropology in Sound." *American Ethnologist*.

Genep, Arnold van. 1960. *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press: Routledge & Kegan Paul.

Goffman, Erving. 1961. *Asylums: On the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Anchor Books.

Hannula, Tommi. 2014. "Etelän vyöry ei näy Suomessa." *Helsingin Sanomat*, 9.7.2014. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002744631.html> (Luettu 25.4.2018.)

Hytönen-Ng, Elina & Ng, Kwok. (julkaistaan syksyllä 2018). "Soundscape, Borders and Asylum Seekers in the Finnish Reception Centre." *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*.

Kaukko, Mervi. 2015. *Participation in and beyond liminalities: action research with unaccompanied asylum-seeking girls*. Oulu: University of Oulu.

Koponen, Kalle. 2007. "Malmö täyttyy Irakin pakolaisista." *Helsingin Sanomat*, 18.1.2007. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004454772.html> (Luettu 25.4.2018)

Kuosma, Tapio. 2016. *Turvapaikka ja pakolaisasema. Kansainvälisen suojelun periaatteet*. Kemi: Nordbooks.

Kytö, Meri. 2016. "Asumisen rajat: yksityisen äänimaiseman naapurisuhteita käsittelevissä nettikeskusteluissa." Teoksessa Järviuoma, Helmi & Piela, Ulla (toim.) *Äänimaisemissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 53–70.

Kytö, Meri. 2013. *Kotiin kuuluvaa: yksityisen ja yhteisen kaupunkiaänitilan risteymät*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Kytö, Meri. 2010. "Kerrostalokodin akustologiaa – yksityisen äänitilan rakentuminen." *Elore*, 1/2010, vol. 17. http://www.elore.fi/arkisto/1_10/art_kyto_1_10.pdf (Luettu 25.4.2018)

Lähteenmäki, Minna. 2013. *Lapsi turvapaikanhakijana: etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Käyttätutkimistieteiden laitos.

Manninen, Mari. 2017. "Suomeen saapui puolitoinen vuotta sitten neljä toiveikasta irakilaisista – Mitä heille tapahtui?" *Helsingin Sanomat*, 10.2.2017 <http://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005081879.html> (Luettu 16.6.2017)

Margesson, Rhonda, Bruno, Andorra & Sharp, Jeremy M. 2010. "Iraqi Refugees and Internally Displaced Persons: A Deepening Humanitarian Crisis?" Teoksessa Sánchez, Augustin (toim.) *Iraqi Refugees: A Humanitarian Crisis?* Nova Science Publishers.

Parekh, Serena. 2017. *Refugees and the Ethics of Forced Displacement*. New York: Routledge.

Räikkä, Juha. 2007. *Yksityisyyden filosofia*. Helsinki: WSOY.

Turner, Victor. 2007. *Rituaali: rakenne ja community*. Suom. Maarit Forde. Helsinki: Suomen antropologinen seura.

Uimonen, Heikki. 2016. Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat ja kuulumisen politiikka. Teoksessa Järviuoma, Helmi & Piela, Ulla (toim.) *Äänimaisemissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 15–33.

Uimonen, Heikki. 2013. Äänimaiseman ja kulttuurisen äänen tutkimus. Teoksessa Moisala, Pirkko & Seye, Elina (toim.) *Musiikki kulttuurina*. Helsinki: Suomen Etnomusikologinen Seura, 239–254.

Uimonen, Heikki. 2006. "Meluisat ja mieluisat: ääniympäristön veto ja vastenmielisyys." Teoksessa Järviuoma, Helmi, Koivumäki, Ari, Kytö, Meri & Uimonen, Heikki (toim.) *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Helsinki: SKS, 55–67.

Venäläinen, Emmi. 2017. "Turvapaikanhakija meni naimisiin kielteisen päätöksen jälkeen ja sai oleskeluluvan." *Helsingin Sanomat*, 12.3.2017. (Luettu 16.6.2017)

Venäläinen, Juhana. 2016. "Kuuloyhteisistä kuuntelunvapauteen: Kaikupohjia äänimaisemien kestäville käyttökulttuureille." Teoksessa Järviuoma, Helmi & Piela, Ulla (toim.) *Äänimaisemissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 34–52.

FT Elina Hytönen-Ng on kulttuurintutkija ja etnomusikologi, joka työskentelee tällä hetkellä yliopistotutkijana Itä-Suomen yliopiston humanistisella osastolla. elina.hytonen@uef.fi

Sosionomi (AMK), FM Nora Tarmio on työskennellyt monipuolisesti sosiaalialan monikulttuurisella järjestökentällä ja on tällä hetkellä etnologian ja antropologian tohtorikoulutettavana Jyväskylän yliopistossa. nora.k.tarmio@student.jyu.fi